

DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ PREŠOVSKÉHO KRAJA Z HĽADISKA JEHO REGIONÁLNEHO ROZVOJA

René MATLOVIČ,¹ Alena SEDLÁKOVÁ²

Abstract: *The contribution deals with the analysis of population dynamics in the Prešov self-governing region. We will consider the broader spatial context and point the position of the Prešov self-governing region in the context of population dynamics of Slovakia and other analogous hierarchical units NUTS III. On the other hand we will concentrate on internal spatial differences in population dynamics. The aim of the contribution is to offer a survey of the actual population processes, discuss the key factors that influence the current development tendencies in population processes and condition the regional differences in population dynamics.*

Key words: *natality, mortality, migration, the Prešov self-governing region, population dynamics, regional development.*

Úvod

V príspevku sa budeme zaoberať analýzou populačnej dynamiky v Prešovskom samosprávnom kraji. Zohľadníme širší priestorový kontext a poukážeme na pozíciu Prešovského samosprávneho kraja v rámci slovenského populačného vývoja a obdobných hierarchických jednotiek NUTS III. Na druhej strane sa budeme venovať aj vnútorným priestorovým rozdielom v populačnej dynamike. Cieľom príspevku je poskytnúť obraz o aktuálnej situácii v oblasti základných populačných procesov, prediskutovať kľúčové faktory, ktoré ovplyvňujú súčasné vývojové trendy populačných procesov a podmieňujú regionálne rozdiely v populačnej dynamike. Vzhľadom na to, že poznanie populačnej dynamiky je základným východiskom pri štúdiu demografického potenciálu, považujeme našu prácu za príspevok k poznaniu rozvojového potenciálu kraja v oblasti ľudských zdrojov, ktoré môžu významne ovplyvňovať aj podnikateľské prostredie ako z aspektu vývoja trhu práce, tak aj z aspektu vývoja trhu v oblasti saturovania potrieb obyvateľstva.

Demografický vývoj Prešovského kraja v r. 1869-2001

Prešovský kraj patrí z hľadiska celkového rastu počtu obyvateľov v r. 1869-2001 k priemerným krajom. Index rastu (počet obyvateľov v r. 1869=100 %) dosiahol v r. 2001 213,8 %, t.j. počet obyvateľov kraja sa viac ako zdvojnásobil. Menší rast zaznamenali Košický kraj, Trnavský kraj, Nitriansky kraj a Banskobystrický kraj. Naopak výraznejšie vzrástol počet obyvateľov na území Bratislavského, Žilinského a Trenčianskeho kraja (tab. č. 1).

¹ doc. RNDr. René Matlovič, PhD., mim. prof. PU, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: matlren@unipo.sk,

² Mgr. Alena Sedláková, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: alenag@unipo.sk,

Tabuľka č. 1: Tempá rastu počtu obyvateľov (index rastu v %) v krajoch SR v r. 1869-2001

	1921/1869	1950/1921	1991/1950	2001/1991	2001/1869
Bratislavský kraj	148,4	148,2	182,4	97,7	391,9
Trnavský kraj	127,3	115,7	139,4	101,4	208,2
Trenčiansky kraj	130,7	118,0	160,6	100,8	249,7
Nitriansky kraj	137,9	109,4	129,0	99,5	193,5
Žilinský kraj	114,9	116,1	161,2	103,5	222,5
Banskobystrický kraj	116,7	104,2	135,4	100,2	165,1
Prešovský kraj	100,8	118,6	165,1	108,4	213,8
Košický kraj	109,5	108,6	167,7	103,4	206,3
Slovenská republika	120,6	115,0	153,2	102,0	216,8

Zdroj: Mládek a kol. 1968, Štatistický úrad SR

Rast počtu obyvateľov nebol vo všetkých etapách sledovaného obdobia rovnomerný. Z tabuľky č. 1 vyplýva, že Prešovský samosprávny kraj zaznamenal najväčší rast v r. 1950-1991, keď index rastu dosiahol 165,1 %. Išlo o obdobie masívnej industrializácie, ktorá viedla k ponuke pracovných príležitostí v priemysle a extenzívnej urbanizácii, čím sa znížila mimoregionálna emigrácia obyvateľstva. Na druhej strane boli 50. a 70. roky 20. stor. aj obdobím vysokého prirodzeného prírastku obyvateľstva. Obdobie najpomalšieho rastu bolo v r. 1869-1921, keď index rastu dosiahol len 100,8 % a Prešovský kraj bol najpomalšie rastúcim spomedzi ostatných území. Išlo o obdobie masívneho vysťahovalectva do zahraničia, keď ani vysoký prirodzený prírastok nestačil kompenzovať vysoké migračné straty. Zaujímavé je sledovať porovnanie rastových tendencií v ostatnom medzicenzovom období 1991-2001, z ktorého vyplýva, že Prešovský kraj bol najrýchlejšie rastúcim územím v rámci Slovenska. Bola to predovšetkým zásluha prirodzenej populačnej dynamiky. Migračne Prešovský kraj obyvateľstvo strácal.

Intenzita zaľudnenia

Prešovský kraj patrí v rámci Slovenska k väčším krajom. Podľa rozlohy je druhý najväčší (po Banskobystrickom kraji), podľa počtu obyvateľov je najväčším samosprávnym krajom. Na druhej strane je však intenzita osídlenia v kraji nízka. Hustota obyvateľov dosahuje len 89 obyv./km², čím sa radí na predposledné miesto a predstihuje len Banskobystrický kraj (tab. č. 2). Intenzita zaľudnenia v Prešovskom samosprávnom kraji dosahuje len 80,9 % úrovne slovenského priemeru a 30,4 % úrovne intenzity zaľudnenia Bratislavskom kraji.

Tabuľka č. 2: Počet obyvateľov a hustota zaľudnenia v slovenských samosprávnych krajoch v r. 2004

Kraj	Počet obyvateľov k 31.12.2004	Hustota zaľudnenia (obyv./km ²)
Bratislavský	601 32	293
Trnavský	553 08	133
Nitriansky	709 50	112
Trenčiansky	601 92	134
Žilinský	694 29	102
Banskobystrický	658 368	70
Prešovský	796 745	89
Košický	770 508	114

Prameň: Štatistický úrad SR

Prešovský samosprávny kraj je však výrazne vnútorne priestorovo diferencovaný z hľadiska rozmiestnenia obyvateľstva.

Tabuľka č. 3: Počet obyvateľov a hustota zaľudnenia v okresoch Prešovského samosprávneho kraja v r. 2004

okres	počet obyvateľov k 31.12.2004	hustota zaľudnenia (obyv./km ²)	poradie okresu podľa hustoty v rámci SR
Prešov	163 743	175	13
Sabinov	55 351	114	33
Vranov nad Topľou	77 591	101	39
Poprad	104 320	93	43
Levoča	32 266	90	45
Humenné	64 620	86	50
Stará Ľubovňa	51 373	82	54
Bardejov	76 455	82	55
Kežmarok	65 129	78	57
Svidník	33 399	61	65
Stropkov	20 902	54	70
Snina	39 204	49	74
Medzilaborce	12 392	29	79

Zdroj: Štatistický úrad SR

Na úrovni okresov je možné registrovať, že len dva z celkového počtu 13 okresov prevyšujú úroveň celoslovenského priemeru hustoty zaľudnenia (Prešov a Sabinov). Okres Prešov je podľa hustoty zaľudnenia na 13. mieste spomedzi 79 slovenských okresov, podľa počtu obyvateľov na 2. mieste (za okresom Nitra). Hlboko pod úrovňou priemeru sú okresy v severovýchodnej časti kraja (Svidník, Stropkov, Snina a Medzilaborce), ktoré patria medzi najmenej zaľudnené okresy Slovenska (tab. č. 3).

Podobne ako v prípade Slovenska, aj v Prešovskom kraji sú veľké vnútorné rozdiely v intenzite zaľudnenia spôsobené spolupôsobením viacerých faktorov. Z prírodných faktorov je to predovšetkým georeliéf a hydrogeografické pomery. Najintenzívnejšie zaľudnené v Prešovskom kraji sú kotlinové územia. Z pohorí sú hustejšie osídlené nízke rozpojené

pohoria, s hojným výskytom kotlínok, dolín a brázd, vhodných na rozvoj sídiel. Okrem prírodných podmienok na intenzitu zaľudnenia majú vplyv sociálno-ekonomické faktory (miera industrializácie a urbanizácie, dopravná infraštruktúra), demografické faktory (bilancia prirodzeného a migračného pohybu) ako aj historické faktory, ktoré súvisia so zvláštnosťami vývoja osídlenia.

Celkove je možné konštatovať, že Prešovský kraj patrí k málo zaľudneným územiam Slovenska s pomerne značnými regionálnymi rozdielmi. Sformovali sa tu viaceré ťažiská osídlenia. Najvýznamnejšie je *prešovské ťažisko*, ktoré sa nachádza v centrálnej časti kraja. Je tvorené severnou časťou Košickej kotliny, pričom zasahuje aj do Šarišského podolia, kde urbanizačná os Veľký Šariš-Sabinov-Lipany využíva dobré podmienky v doline Torysy. V západnej časti kraja sa sformovalo *popradské ťažisko*, ležiace v Popradskej kotline, pričom pás intenzívnejšieho osídlenia sa ťahne údolím Popradu na severovýchod po osi Kežmarok-Spišská Belá-Podolíne-Stará Ľubovňa. Tretím ťažiskom je *humenské ťažisko*, vo východnej časti kraja, ktoré sa viaže na severný okraj Východoslovenskej nížiny a Humenské podolie v Beskydskom predhorí. Pás intenzívnejšieho osídlenia sa ťahne pozdĺž osi Vranov nad Topľou - Humenné - Snina. Menšie koncentrácie obyvateľstva vznikli v Stropkovskej brázde (os Svidník-Stropkov) a v doline Tople v Bardejove a okolí.

Pôrodnosť

Natalita patrí medzi základné populačné procesy a spolu s mortalitou tvorí prirodzený pohyb obyvateľstva. Jeho analýza je kardinálnym problémom výskumu populačnej dynamiky. Prešovský kraj sa vyznačuje najvyššou úrovňou pôrodnosti v rámci Slovenska (tab. č. 4).

Tabuľka č. 4: Vývoj hrubej miery natality (‰) v krajoch SR v r. 1996-2004

kraj/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	11,23	11,03	10,73	10,47	10,25	9,54	9,49	9,65	10,03
Bratislavský	8,24	8,15	7,96	7,69	7,96	7,73	7,64	8,54	9,10
Trnavský	10,09	9,80	9,59	9,38	9,06	8,34	8,24	8,48	8,98
Trenčiansky	9,98	9,69	9,26	9,19	9,00	8,14	7,95	7,89	8,41
Nitriansky	10,22	9,71	9,37	9,27	8,85	8,13	8,16	8,27	8,36
Žilinský	12,23	11,92	11,84	11,29	11,27	10,24	10,23	10,16	10,39
Banskobystrický	10,80	10,54	10,24	10,12	9,64	9,08	9,09	9,24	9,75
Prešovský	14,53	14,19	13,72	13,36	13,09	12,31	12,02	11,93	12,26
Košický	12,59	12,96	12,63	12,24	11,96	11,17	11,35	11,59	11,89

Zdroj: Štatistický úrad SR.

Vývojové tendencie natality sa v r. 1996-2002 v Prešovskom kraji nelíšili od tendencií v rámci Slovenska. Natalita vykazovala klesajúcu tendenciu (tab. č. 5). Kým v r. 1996 bola na úrovni 14,45 ‰, v r. 2002 to bolo 11,96 ‰ (v rámci Slovenska poklesla z 11,2 ‰ na 9,5 ‰). V r. 2003 však vo viacerých krajoch došlo k nárastu natality (Bratislavský, Trnavský, Nitriansky a Banskobystrický), avšak v Prešovskom kraji pretrvala poklesová tendencia. Medziročne bol dokonca pokles natality v Prešovskom kraji najväčší spomedzi slovenských krajov (o 0,9 ‰). Jedným z možných vysvetlení tohto javu je tradičné oneskorenie Prešovského kraja za vývojovými tendenciami na Slovensku. V r. 2004 už vzrástla natalita i v Prešovskom kraji.

Pokles pôrodnosti do r. 2002 odrážal celoeurópske vývinové tendencie, ktoré sa dávajú do súvislosti s druhým demografickým prechodom. Druhý demografický prechod sa spája s významnými zmenami v hodnotovom rebríčku ľudí, ktoré charakterizuje najmä reorientácia z altruizmu a zamerania na rodinu a deti na individualizmus a zameranie na vlastnú seba-realizáciu. K ďalším faktorom patria postupné zvyšovanie životnej úrovne, sekularizácia, zvyšujúca sa participácia žien na vzdelávaní a trhu práce, dynamický rozvoj systémov sociálneho a dôchodkového zabezpečenia, presadzovanie sa alternatívnych foriem usporiadania partnerského súžitia, nové antikoncepcné technológie a legalizácia sterilizácie a interrupcií. V rámci Slovenska sa pokles natality urýchlil v prvej polovici 90. rokov 20. stor., čo súviselo s dopadom sociálno-ekonomickej transformácie. Začali tu výraznejšie pôsobiť faktory nedostatku bytov, nezamestnanosti, cenovej liberalizácie, novej sociálnej politiky, ktorá zhoršila podmienky pre založenie rodiny s deťmi (zrušenie novomanželských pôžičiek, reformy detských prídavkov, rušenie a finančná náročnosť predškolských zariadení). Tieto faktory sa osobitne výrazne prejavujú v Prešovskom kraji, ktorý patrí medzi ekonomicky podrozvinuté územia Slovenska. Pôsobia tu aj faktory nových možností realizácie mladých ľudí. To spôsobuje oddiaľovanie uzatvárania manželstiev a odkladanie rodičovstva na neskorší vek. S určitým malým časovým posunom na tieto trendy reaguje aj populácia Prešovského kraja (Mládek 1998, Matulník et al 2003). Oživenie populačnej dynamiky v ostatných dvoch rokoch v rámci Slovenska a v ostatnom roku i v Prešovskom kraji môže s postupným miernym zlepšovaním sociálno-ekonomickej situácie ako aj s faktom, že mladí ľudia, ktorí odkladali vstup do manželstva a rodičovstvo do vyššieho veku sa pomaly blížili k biologickej hranici reprodukcie a teda i k rozhodnutiu, či budú alebo nebudú participovať na reprodukčných procesoch.

Tabuľka č. 5: Vývoj pohybu obyvateľstva v Prešovskom kraji v r. 1996-2004 (v ‰)

ukazovateľ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
efektívna natalita	14,45	14,11	13,64	13,30	13,03	12,26	11,96	11,93	12,26
mortalita	8,20	8,43	8,46	8,35	8,32	8,58	8,19	8,40	8,14
prírodný prírastok	6,25	5,68	5,17	4,95	4,71	3,88	3,77	3,47	4,05
migračné saldo	-0,54	-0,29	-0,59	-0,38	-0,85	-0,79	-1,45	-1,41	-1,62
celkový prírastok	5,71	5,39	4,59	4,57	3,86	3,09	2,32	2,06	2,43

Zdroj: Štatistický úrad SR.

Natalita je v rámci kraja pomerne výrazne priestorovo diferencovaná. Najvyššia natalita v r. 1996-2003 bola v okresoch Kežmarok, Sabinov a Stará Ľubovňa, ktoré sú výrazne nadpriemerné. Tieto okresy sa vyznačujú priaznivejšími parametrami vekovej štruktúry obyvateľstva. Má v nich vyššie zastúpenie rómska menšina, pre ktorú je charakteristické odlišné reprodukčné správanie ako u nerómskych príslušníkov slovenskej populácie. K priemernej úrovni natality sa približujú okresy Bardejov, Levoča, Prešov a Vranov nad Topľou. K podpriemerným okresom patria Humenné, Poprad, Snina, Stropkov, Svidník a Medzilaborce (tab. č. 6a). Tieto okresy sa vyznačujú horšími parametrami vekovej štruktúry obyvateľstva. V r. 2004 dosiahli najvyššiu úroveň natality okresy Kežmarok, Sabinov, Vranov nad Topľou, Stará Ľubovňa a Levoča (nad 13 ‰). Najnižšiu natalitu mal okres Snina (9,12 ‰) (tab. č. 6b).

K obciam s veľmi vysokou úrovňou natality v r. 1996-2003 sa zaradili: Lomnička v okrese Stará Ľubovňa (52,1 ‰), Ruská Vol'a v okrese Vranov nad Topľou (43,6 ‰), Podhorany

v okrese Kežmarok (42,5 ‰), Stráne pod Tatrami v okrese Kežmarok (40,1 ‰), Jarovnice v okrese Sabinov (38,8 ‰), Malý Slivník v okrese Prešov (37,1 ‰), Mirkovce v okrese Prešov (36,8 ‰), Chminianske Jakubovany v okrese Prešov (35,8 ‰), Chmiňany v okrese Prešov (35,5 ‰), Jurské v okrese Kežmarok (34,9 ‰), Lesiček v okrese Prešov (34,7 ‰), Cigel'ka v okrese Bardejov (33,6 ‰), Rakúsy v okrese Kežmarok (32,4 ‰), Svinia v okrese Prešov (32,2 ‰) a Ostrovany v okrese Sabinov (31,8 ‰). Ďalších 50 obcí malo natalitu nad 20 ‰. Na druhej strane nulovú natalitu v r. 1996-2003 mali obce: Belejovce, Šarbov, Prikra a Havranec v okrese Svidník, Sol'ník v okrese Stropkov, Ondavka a Regetovka v okrese Bardejov, Matysová v okrese Stará Ľubovňa, Rohožník v okrese Humenné. Ďalších 33 obcí malo natalitu pod 5 ‰.

Tabuľka č. 6a: Pohyb obyvateľstva v okresoch Prešovského kraja v r. 1996-2003

okres	efektívna natalita (‰)	mortalita (‰)	prírodný prírastok (‰)	migračné saldo (‰)	celkový prírastok (‰)
Bardejov	13,04	8,18	4,85	-0,93	3,92
Humenné	10,49	8,27	2,22	-1,90	0,32
Kežmarok	17,00	7,94	9,05	0,37	9,42
Levoča	14,21	8,70	5,49	-0,31	5,18
Medzilaborce	9,88	13,10	-3,23	-2,31	-5,54
Poprad	11,47	7,50	3,97	-1,58	2,39
Prešov	12,23	8,10	4,12	0,49	4,61
Sabinov	16,83	8,24	8,58	-1,33	7,25
Snina	10,54	9,71	0,84	-1,25	-0,41
Stará Ľubovňa	15,56	8,29	7,27	-1,54	5,73
Stropkov	11,52	9,36	2,16	-1,03	1,13
Svidník	11,71	8,76	2,94	-2,11	0,83
Vranov nad Topľou	14,19	8,55	5,63	-0,49	5,14

Zdroj: Štatistický úrad SR.

Tabuľka č. 6b: Pohyb obyvateľstva v okresoch Prešovského kraja v r. 2004

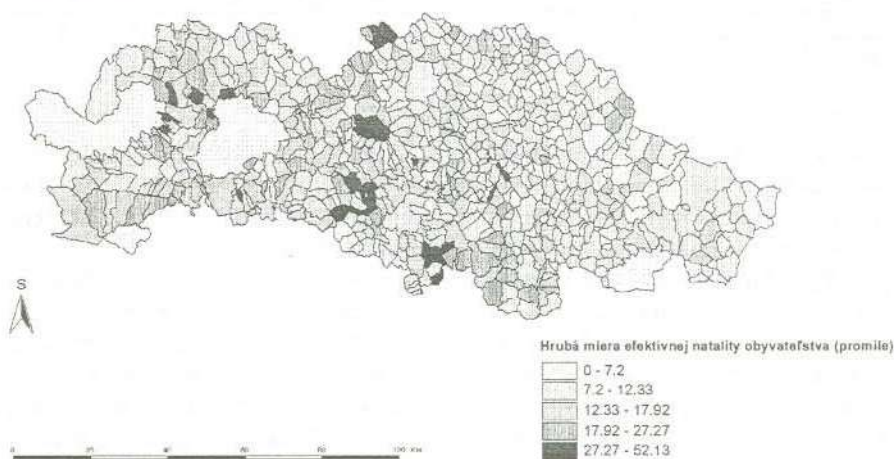
okres	natalita (‰)	mortalita (‰)	sobášnosť (‰)	rozvodovosť (‰)	potratovosť (‰)	prírodný prírastok (‰)	migračné saldo (‰)	celkový prírastok (‰)
Bardejov	11,81	8,10	6,22	0,60	2,21	3,63	-2,12	1,51
Humenné	9,17	8,34	5,80	1,48	2,92	0,82	-2,34	-1,52
Kežmarok	16,90	8,24	7,32	1,29	3,56	8,46	0,68	9,14
Levoča	13,05	8,23	5,00	0,96	4,13	4,78	-0,43	4,35
Medzilaborce	10,55	12,88	4,99	0,81	2,33	-2,42	-4,43	-6,84
Poprad	11,46	7,37	5,87	1,65	4,39	4,03	-4,38	-0,35
Prešov	11,74	7,91	5,84	1,45	2,41	3,80	0,12	3,92
Sabinov	14,68	7,46	7,26	0,73	2,00	7,15	-0,49	6,66
Snina	9,12	11,00	5,30	0,92	3,39	-1,91	-1,73	-3,64
St. Ľubovňa	13,90	7,61	5,99	0,96	3,06	6,24	-4,35	1,89
Stropkov	9,67	8,61	5,60	0,86	2,30	1,05	-2,49	-1,44
Svidník	9,64	8,27	4,85	1,17	2,67	1,26	-2,01	-0,75
Vranov n. T.	14,10	7,90	7,95	1,24	3,91	6,13	-1,03	5,10

Zdroj: Štatistický úrad SR.

Obraz o priestorovej diferenciácii natality v r. 1996-2003 na úrovni obcí podáva mapa č. 1. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že k populačne aktívnejším patria obce v centrálnej a západnej časti kraja. V severovýchodnej časti kraja s výrazne rozdrobenou sídelnou štruktúrou sa vo väčšej miere vyskytujú obce s nižšou úrovňou natality.

**Hrubá miera efektívnej natality obyvateľstva v obciach Prešovského kraja
v r. 1996 - 2003**

Autor: Alena Sedláková

Úmrtnosť

Prešovský kraj má najnižšiu úroveň mortality v kontexte samosprávnych krajov na Slovensku (tab. č. 7). V r. 1996-2003 dosiahla mortalita na Slovensku priemernú úroveň 9,69 ‰, pričom v Prešovskom kraji to bolo len 8,34 ‰. Túto poprednú pozíciu potvrdzuje poradie okresov podľa mortality v r. 1996-2003. V rebríčku okresov bol najnižšie okres Poprad na 74. mieste, pričom nižšiu mortalitu v uvedenom období vykázali len okresy Bratislava IV a V, Košice II a III a Tvrdošín. Väčšina ostatných okresov bola na 59. - 70. mieste. Okolo slovenského priemeru sa pohybovali okresy Stropkov a Snina. Najvyššiu mortalitu v kraji vykázal okres Medzilaborce (13,1 ‰), ktorý sa zaradil na 5. miesto na Slovensku. Vyššiu mortalitu mali len okresy Bratislava I, Krupina, Turčianske Teplice a Sobrance.

Tabuľka č. 7: Vývoj hrubej miery mortality (‰) v krajoch SR v r. 1996-2004

kraj/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	9,53	9,68	9,86	9,71	9,76	9,66	9,58	9,71	9,63
Bratislavský	9,21	9,15	9,29	9,19	9,46	9,27	9,22	9,50	9,43
Trnavský	9,79	9,87	10,00	10,08	10,05	9,85	9,95	9,84	10,02
Trenčiansky	9,35	9,55	9,77	9,35	9,45	9,19	9,42	9,72	9,50
Nitriansky	10,95	11,17	11,43	11,32	11,26	11,19	10,90	11,03	10,68
Žilinský	8,59	8,91	9,03	9,21	9,16	9,30	9,02	9,11	9,22
Banskobystrický	10,98	10,89	11,46	10,97	11,02	10,90	10,69	10,69	10,72
Prešovský	8,20	8,43	8,46	8,35	8,32	8,38	8,19	8,40	8,14
Košický	9,37	9,61	9,60	9,41	9,59	9,36	9,50	9,61	9,63

Zdroj: Štatistický úrad SR.

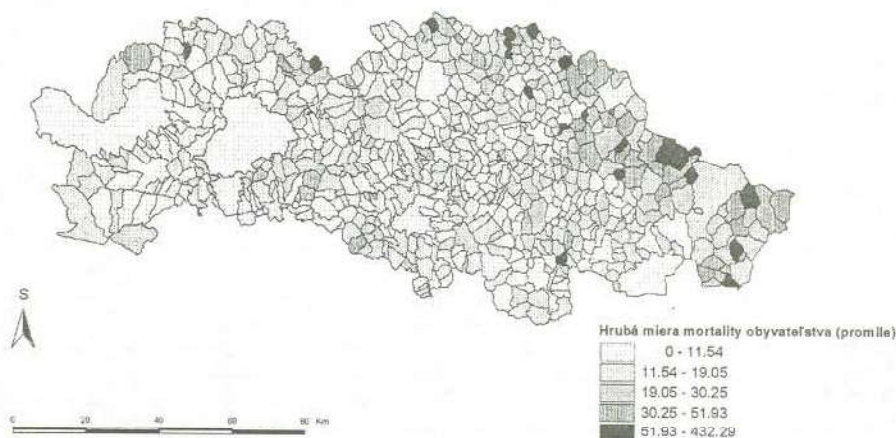
Mortalita sa v kraji v ostatných rokoch udržiava na úrovni 8,1 - 8,5 ‰. Podobný je vývoj mortality v rámci celého Slovenska, kde sa pohybuje od 9,5 do 10,7 ‰ (tab. č. 7). Oscilácie sú spôsobené vývojom vekovej štruktúry obyvateľstva. Nepriaznivejšie parametre ako celoslovenská populácia má Prešovský kraj v dojčenskej úmrtnosti. V r. 2002 bola dojčenská úmrtnosť na Slovensku 7,62 ‰, v kraji až 10,02 ‰.

Najnižšiu všeobecnú mortalitu vykazoval v r. 1996-2003 okres Poprad. Podpriemerná úmrtnosť bola tiež v okresoch Kežmarok, Prešov, Sabinov, Bardejov a Humenné. Na úrovni krajského priemeru sa pohyboval okres Stará Ľubovňa. Mierne nadpriemernú úmrtnosť mali okresy Levoča, Svidník a Vranov nad Topľou. Výrazne nadpriemerná bola mortalita v okresoch Snina, Stropkov a Medzilaborce (tab. č. 6a). V r. 2004 mal najnižšiu mortalitu okres Poprad (7,37 ‰), nasledovali okresy Sabinov a Stará Ľubovňa. Najvyššiu mortalitu mal v r. 2004 okres Medzilaborce (12,88 ‰), potom nasledoval okres Snina (11 ‰). Regionálne rozdiely v mortalite sú podmienené predovšetkým rozdielmi vo vekovej štruktúre obyvateľstva. Najmä marginálne okresy, z ktorých dlhodobo obyvateľstvo migruje do vyspelejších regiónov (napr. okres Medzilaborce) majú vysokú úmrtnosť z dôvodu rýchleho starnutia tamojšieho obyvateľstva. Dojčenská úmrtnosť je najvyššia (r. 2002) v okresoch Kežmarok (14,1 ‰), Poprad (12,9 ‰) a Prešov (12,8 ‰). Najnižšiu dojčenskú úmrtnosť zaznamenali v r. 2002 v okrese Levoča.

Obraz o priestorovej diferenciacii natality v r. 1996-2003 na úrovni obcí podáva mapa č. 2. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že mortalita dosahuje vyššiu úroveň v pohraničnom pásme v severovýchodnej a východnej časti kraja. Ide zväčša o malé obce s periférnou polohou a nepriaznivou vekovou štruktúrou obyvateľstva. Obce ležiace v centrálnej a západnej časti kraja sa vyznačujú nízkou úrovňou mortality, najmä zásluhou priaznivejšej vekovej štruktúry obyvateľstva (tab. č. 14).

Hrubá miera mortality obyvateľstva v obciach Prešovského kraja v r. 1996 - 2003

Autor: Alena Sedláková

Sobášnosť

Sobášnosť v Prešovskom kraji patrí k najvyšším na Slovensku. V r. 2004 dosiahla 6,19 ‰, čo bolo najviac spomedzi všetkých krajov SR. Od r. 2001 sobášnosť stúpa, pričom v r. 2004 zaznamenala výraznejší medzoročný nárast. Vysoká sobášnosť v Prešovskom kraji je podmienená priaznivou vekovou štruktúrou obyvateľstva, vysokým stupňom religiozity a udržiavaním tradičného modelu rodiny.

Tabuľka č. 8 : Vývoj hrubej miery sobášnosti (‰) v krajoch SR v r. 1999-2004

kraj/rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	5,07	4,80	4,42	4,66	4,83	5,18
Bratislavský	4,96	4,86	4,64	5,07	5,62	5,62
Trnavský	4,98	4,93	4,47	4,59	4,86	4,90
Trenčiansky	4,84	4,54	4,15	4,54	4,72	4,91
Nitriansky	5,01	4,59	4,28	4,30	4,29	4,64
Žilinský	5,23	5,14	4,61	4,80	4,93	5,15
Banskobystrický	4,78	4,44	3,92	4,27	4,18	4,63
Prešovský	5,38	5,18	4,90	5,15	5,23	6,19
Košický	5,23	4,65	4,33	4,53	4,85	5,20

Zdroj: Štatistický úrad SR.

Najvyššia sobášnosť v rámci Prešovského kraja v r. 2004 bola v okrese Vranov nad Topľou (7,95 ‰), potom nasledovali okresy Kežmarok (7,32 ‰) a Sabinov (7,26 ‰) (tab. č. 6b). Najnižšiu sobášnosť mal okres Svidník (4,85 ‰).

Rozvodovosť

Prešovský kraj má dlhodobu najnižšiu úroveň rozvodovosti v rámci Slovenska. V r. 2004 dosiahla 1,2 ‰, kým slovenský priemer bol až 2,02 ‰. Rozvodovosť do r. 2003 stúpala, avšak v r. 2004 došlo k jej poklesu. Tento pozitívny trend súvisí pravdepodobne s vysokou religiozitou obyvateľstva Prešovského kraja a udržiavaním tradičného modelu rodiny (Matlovič, 2002).

Tabuľka č. 9: Vývoj hrubej miery rozvodovosti (‰) v krajoch SR v r. 1999-2004

kraj/rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	1,79	1,72	1,82	2,04	1,99	2,02
Bratislavský	2,37	2,32	2,40	2,60	2,62	2,61
Trnavský	1,76	1,73	1,80	2,00	1,99	2,05
Trenčiansky	1,65	1,72	1,92	1,83	1,99	2,14
Nitriansky	1,99	1,90	1,99	2,37	2,36	2,37
Žilinský	1,52	1,43	1,54	1,71	1,71	1,85
Banskobystrický	2,25	2,16	2,28	2,53	2,28	2,36
Prešovský	1,07	1,01	1,12	1,33	1,33	1,20
Košický	1,85	1,65	1,76	2,09	1,86	1,84

Zdroj: Štatistický úrad SR.

V r. 2004 bola najvyššia rozvodovosť v rámci Prešovského kraja v okrese Poprad (1,65 ‰) a potom v okresoch Humenné (1,48 ‰) a Prešov (1,45 ‰). Najnižšia rozvodovosť bola zaznamenaná v okrese Bardejov (0,6 ‰).

Potratovosť

Potratovosť je tradične najnižšia v Prešovskom kraji (tab. č. 10). V r. 2004 dosiahla hrubá miera potratovosti v kraji 3,07 ‰. Slovenský priemer bol 3,73 ‰. Najvyššiu potratovosť mal Banskobystrický kraj (4,4 ‰). Pozitívnym javom je postupný pokles potratovosti v Prešovskom kraji, ako aj v rámci celého Slovenska. Potvrďuje to aj index potratovosti, ktorý v Prešovskom kraji klesol z 30,4 v r. 1996 na 25,0 v r. 2004. Pokles všeobecnej potratovosti je podmienený predovšetkým poklesom indukovanej potratovosti. K hlavným faktorm patria vysoká religiozita obyvateľstva Prešovského kraja a postupné rozširovanie používania antikoncepčných prostriedkov (Matlovič 2005).

Tabuľka č. 10: Vývoj indexu potratovosti v krajoch SR v r. 1996-2004

kraj/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	51,17	46,83	46,07	45,25	42,61	44,39	43,38	40,75	37,20
Bratislavský	81,73	72,76	69,33	66,54	58,07	56,57	57,25	46,05	43,15
Trnavský	56,44	51,56	50,46	48,60	45,84	48,83	46,93	42,45	40,00
Trenčiansky	51,10	46,59	45,11	46,18	41,99	45,58	44,37	43,36	39,12
Nitriansky	57,45	54,29	54,26	51,95	50,36	53,60	50,86	48,48	45,89
Žilinský	40,23	35,94	35,82	36,42	33,33	35,46	34,72	33,62	32,54
Banskobystrický	63,48	58,71	55,59	55,18	55,04	56,21	54,37	51,28	45,13
Prešovský	30,39	29,20	29,72	29,41	27,41	27,14	28,74	28,47	25,04
Košický	51,76	46,17	46,77	45,23	43,92	47,21	44,21	41,77	36,53

Zdroj: Štatistický úrad SR.

V r. 2004 bola najvyššia potratovosť v rámci Prešovského kraja v okrese Poprad (4,39 ‰), potom v okresoch Levoča (4,13 ‰) a Vranov nad Topľou (3,91 ‰). Najnižšiu potratovosť vykázal okres Sabinov (2,0 ‰), potom okres Bardejov (2,21 ‰) (tab. č. 6b).

Bilancia prirodzeného pohybu obyvateľstva

Prešovský samosprávny kraj vykazuje ako jeden z troch krajov SR prirodzený prírastok obyvateľstva. Ostatné kraje zaznamenávajú prirodzený úbytok (tab. č. 11). Prešovský kraj má pritom najvyšší prirodzený prírastok, ktorý v r. 1996-2003 dosiahol priemernú úroveň 4,73 ‰, čo bolo výrazne nad celoslovenský priemer 0,57 ‰. Prírastkovými krajinami sú aj Košický a Žilinský kraj. Ostatné kraje sú úbytkové, z nich najhlbší úbytok zaznamenal v sledovanom období Nitriansky kraj (-2,19 ‰). Pozícia Prešovského kraja ako najdynamickejšieho z hľadiska prirodzenej mobility obyvateľstva sa potvrdzuje aj na úrovni okresov. V prvej desiatke slovenských okresov zoradených podľa prirodzeného prírastku v r. 1996-2003 je polovica z Prešovského kraja - Kežmarok (3. miesto), Sabinov (4.), Stará Ľubovňa (5.), Levoča (7.) a Vranov nad Topľou (8.). Okres s najnepriaznivejšou bilanciou (Medzilaborce) bol na 73. mieste.

Tabuľka č. 11: Vývoj hrubej miery prirodzeného prírastku (‰) v krajinách SR v r. 1996-2004

kraj/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	1,65	1,30	0,82	0,71	0,45	-0,16	-0,13	-0,10	0,35
Bratislavský	-1,01	-1,01	-1,36	-1,53	-1,53	-1,57	-1,61	-1,00	-0,38
Trnavský	0,28	-0,11	-0,46	-0,73	-1,00	-1,54	-1,74	-1,39	-1,06
Trenčiansky	0,59	0,12	-0,54	-0,19	-0,48	-1,08	-1,49	-1,85	-1,10
Nitriansky	-0,77	-1,49	-2,11	-2,10	-2,44	-3,08	-2,76	-2,79	-2,36
Žilinský	3,60	2,96	2,76	2,05	2,07	0,91	1,18	1,00	1,15
Banskobystrický	-0,22	-0,40	-1,27	-0,91	-1,44	-1,86	-1,63	-1,49	-1,01
Prešovský	6,25	5,68	5,17	4,95	4,71	3,88	3,78	3,47	4,05
Košický	3,17	3,29	2,98	2,76	2,32	1,73	1,78	1,91	2,19

Zdroj: Štatistický úrad SR.

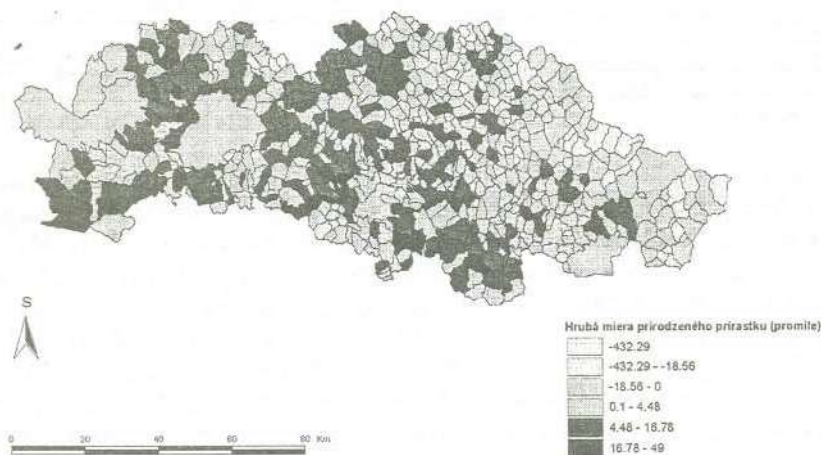
Vývoj bilancie prirodzeného pohybu obyvateľstva určuje natalita. Vývojová tendencia je v kraji podobná ako v celoslovenskom merítku (tab. č. 11). Do r. 2003 dochádzalo k postupnému znižovaniu prirodzeného prírastku, pričom na Slovensku sme v r. 2001-2003 zaznamenali prirodzený úbytok obyvateľstva. Kým v r. 1996 bol prirodzený prírastok na Slovensku ešte 1,7 ‰, v r. 2002 už dochádzalo k úbytku na úrovni -0,1 ‰. V r. 2004 sa Slovensko opäť vrátilo k prirodzenému prírastku na úrovni 0,35 ‰. V Prešovskom kraji bol v r. 1996 prirodzený prírastok 6,25 ‰, v r. 2003 už len 3,47 ‰. Súviselo to s hlbokými zmenami, ktoré zasiahli reprodukčné pomery u nás v 90. rokoch 20. storočia. Tento súbor zmien zahŕňa pokles sobášnosti, pokles natality a pokles absolútneho i relatívneho prirodzeného prírastku. Spôsobujú to mnohé faktory, súvisiace so všeobecnými tendenciami populačných procesov (nástup druhého demografického prechodu) ako aj so slovenskými špecifikami - zložitou sociálno-ekonomickou situáciou, zhoršením bytových podmienok, novými možnosťami realizácie pre mladých ľudí po otvorení sa spoločnosti, zmenami postojov k rodine, rozšírením používania antikoncepčných prostriedkov, odkladaním sobášnosti a následne aj posunom rodenia detí (Matulník et al 2003). Oživenie populačnej dynamiky v r. 2004 môže signalizovať pozitívny obrat. Podmieňuje ho postupné mierne zlep-

šovanie sociálno-ekonomickej situácie na Slovensku, prijatie viacerých opatrení v rodinnej politike štátu a v neposlednom rade priblíženie sa skupiny mladých ľudí odkladajúcich rodičovstvo k biologickej hranici rozhodnutia o ich participácii v reprodukčnom procese.

Priestorová diferenciácia prirodzeného pohybu je v Prešovskom kraji pomerne výrazná. K populačne najaktívnejším okresom v r. 1996-2003 patrili Kežmarok, Sabinov a Stará Ľubovňa. Nadpriemerné hodnoty prirodzeného prírastku boli príznačné pre okresy Levoča, Bardejov a Vranov nad Topľou. Tesne pod úrovňou priemeru boli okresy Prešov a Poprad. Podpriemerný prirodzený prírastok mali okresy Svidník, Humenné, Stropkov a Snina. Jediným úbytkovým okresom bol Medzilaborce (tab. č. 6a). V r. 2004 mali prirodzený úbytok obyvateľstva okresy Medzilaborce (-2,42 ‰) a Snina (-1,91 ‰). Pomerne nízky prirodzený prírastok zaznamenali okresy Humenné (0,82 ‰), Stropkov (1,05 ‰) a Svidník (1,26 ‰). Na druhej strane vysokú úroveň prirodzeného prírastku mali v r. 2004 okresy Kežmarok (8,46 ‰), Sabinov (7,15 ‰), Stará Ľubovňa (6,24 ‰) a Vranov nad Topľou (6,13 ‰). Ostatné okresy sa pohybovali okolo priemeru (tab. č. 6b). Výrazné regionálne rozdiely prirodzeného pohybu obyvateľstva sú v kraji ovplyvnené viacerými faktormi. Ide najmä o vekovú štruktúru obyvateľstva, sociálno-ekonomické podmienky, mieru religiozity, sobášnosť, rozvodovosť a potratovosť, pôsobenie osobitostí religióznej a etnickej štruktúry obyvateľstva. Nápadné sú predovšetkým väzby medzi vysokou natalitou a zvýšeným výskytom rómskeho obyvateľstva.

Hrubá miera prirodzeného prírastku obyvateľstva Prešovského kraja v r. 1996 - 2003

Autor: Alena Sedláková

Tento obraz o priestorovej diferenciácii prirodzenej dynamiky obyvateľstva sa nám detailizuje na úrovni obcí (mapa č. 3). Populačne aktívna je najmä centrálna a západná časť kraja. Najmenej aktívnou oblasťou je severovýchodný a východný okraj kraja, kde sa koncentrujú obce s prirodzeným úbytkom obyvateľstva. Okrem toho úbytkové sú i niektoré obce s periférnou polohou aj v ostatných častiach kraja.

Migrácia obyvateľstva

Migráciu obyvateľstva budeme sledovať prostredníctvom migračného salda. Prešovský kraj sa zaradil medzi migračne stratové kraje Slovenska. Migračné saldo v r. 1996-2003 dosiahlo -0,79 ‰, čo znamená, že kraj bol najviac stratovým v rámci ostatných slovenských samosprávnych krajov. Potvrdzuje sa to aj na úrovni okresov, pretože až 11 okresov kraja zaznamenalo v r. 1996-2003 migračný úbytok obyvateľstva a len dva (Kežmarok a Prešov) migračný prírastok obyvateľstva, aj to pomerne nevýrazný.

Tabuľka č. 12: Vývoj hrubej miery migračného salda (‰) v krajoch SR v r. 1996-2004

kraj/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	0,42	0,32	0,24	0,27	0,27	0,19	0,17	0,26	0,53
Bratislavský	2,00	0,64	-0,38	0,53	1,64	2,00	2,77	1,08	2,62
Trnavský	1,41	1,43	2,33	1,89	1,28	1,39	1,73	3,39	3,20
Trenčiansky	-0,09	0,23	-0,46	-0,55	-0,35	-0,65	-0,87	-0,36	-0,18
Nitriansky	0,72	1,01	1,16	1,10	0,71	0,64	0,92	1,03	1,79
Žilinský	-0,09	-0,44	-0,30	-0,05	-0,23	-0,49	-0,30	-0,34	-0,24
Banskobystrický	0,27	0,13	0,74	0,06	0,15	0,05	-0,24	-0,27	0,12
Prešovský	-0,54	-0,29	-0,59	-0,38	-0,85	-0,79	-1,44	-1,41	-1,62
Košický	0,11	0,16	-0,16	-0,10	0,24	-0,11	-0,43	-0,11	-0,32

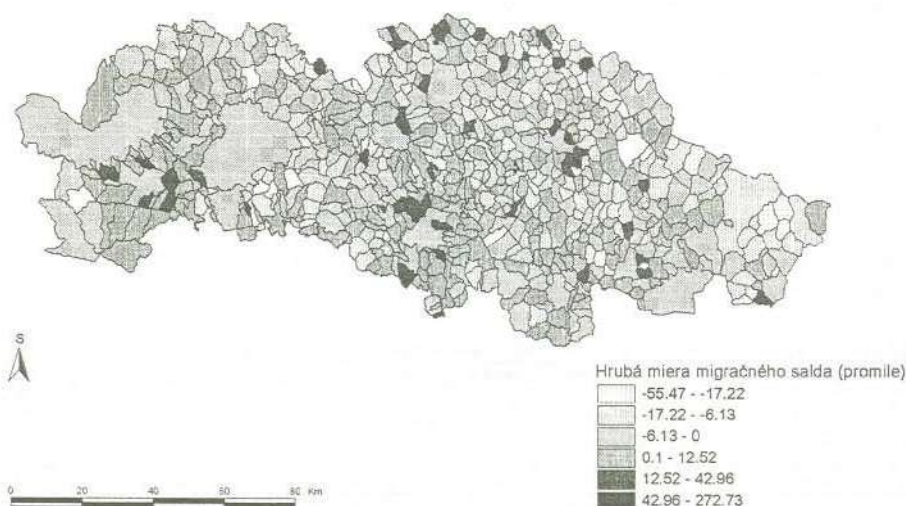
Zdroj: Štatistický úrad SR.

Migračné saldo má v kraji klesajúcu tendenciu (tab. č. 12). Kým v r. 1996 činilo -0,54 ‰, v r. 2004 už -1,62 ‰. Súvisí to s pretrvávajúcimi problémami v oblasti sociálno-ekonomického rozvoja. Najmä v severovýchodnej časti kraja je minimálne množstvo pracovných príležitostí, čo vedie obyvateľov hľadať si uplatnenie a sebarealizáciu v iných častiach Slovenska alebo v zahraničí.

Priestorová diferenciácia migračného salda nie je taká výrazná ako u prirodzeného prírastku obyvateľstva. V r. 1996-2003 mal najvyššie migračné saldo okres Prešov. Druhým ziskovým bol okres Kežmarok. Ostatné okresy mali migračný úbytok obyvateľstva, pričom najhlbší bol na severovýchode kraja (tab. č. 6a). V r. 2004 mali migračný prírastok obyvateľstva dva okresy – Kežmarok (0,68 ‰) a Prešov (0,12 ‰). Najvýraznejší migračný úbytok mali v r. 2004 okresy Medzilaborce (-4,43 ‰), Poprad (-4,38 ‰) a Stará Ľubovňa (-4,35 ‰).

Hrubá miera migračného salda v obciach Prešovského kraja v r. 1996 - 2003

Autor: Alena Sedláková

Pri sledovaní migrácie na úrovni obcí (mapa č. 4) je možné sledovať mozaikový obraz priestorovej diferenciácie. Výraznejšie sa tu prejavujú migračné zisky obcí ležiacich v zázemiach Prešova a Popradu, čo nasvedčuje o počiatkoch procesu rezidenčnej suburbanizácie. Obidva jadrá mestských aglomerácií totiž migračne strácajú.

Celkový pohyb obyvateľstva

Celková bilancia pohybu obyvateľstva v r. 1996-2003 vyznieva pre Prešovský kraj priaznivo. Bol zaznamenaný celkový prírastok obyvateľstva na úrovni 3,94 ‰, kým v rámci Slovenska bol tento ukazovateľ v sledovanom období len 0,84 ‰. Prešovský kraj mal najvyšší prírastok obyvateľstva spomedzi všetkých slovenských krajov. Bola to zásluha prirodzeného prírastku obyvateľstva, ktorý stačil kompenzovať aj migračné straty obyvateľstva. Z ostatných krajov mali celkový prírastok obyvateľstva ešte ďalšie tri - Košický, Žilinský a Trnavský. V prípade prvých dvoch to bolo zásluhou prevahy prirodzeného prírastku nad migračným úbytkom, v prípade Trnavského kraja vďaka prevahe migračného prírastku nad prirodzeným úbytkom.

Tabuľka č. 13: Vývoj hrubej miery celkového prírastku (‰) v krajoch SR v r. 1996-2004

kraj/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SR	2,07	1,62	1,06	0,98	0,72	0,03	0,04	0,17	0,89
Bratislavský	0,99	-0,37	-1,74	-1,00	0,11	0,44	1,16	0,09	2,24
Trnavský	1,70	1,32	1,87	1,15	0,28	-0,15	-0,01	2,00	2,14
Trenčiansky	0,50	0,35	-1,00	-0,74	-0,82	-1,73	-2,36	-2,20	-1,29
Nitriansky	-0,05	-0,48	-0,95	-1,00	-1,73	-2,44	-1,84	-1,76	-0,57
Žilinský	3,50	2,52	2,46	2,00	1,83	0,43	0,88	0,66	0,91
Banskobystrický	0,05	-0,27	-0,53	-0,84	-1,29	-1,81	-1,87	-1,75	-0,89
Prešovský	5,71	5,39	4,59	4,57	3,86	3,09	2,33	2,06	2,43
Košický	3,29	3,45	2,82	2,66	2,56	1,62	1,35	1,80	1,87

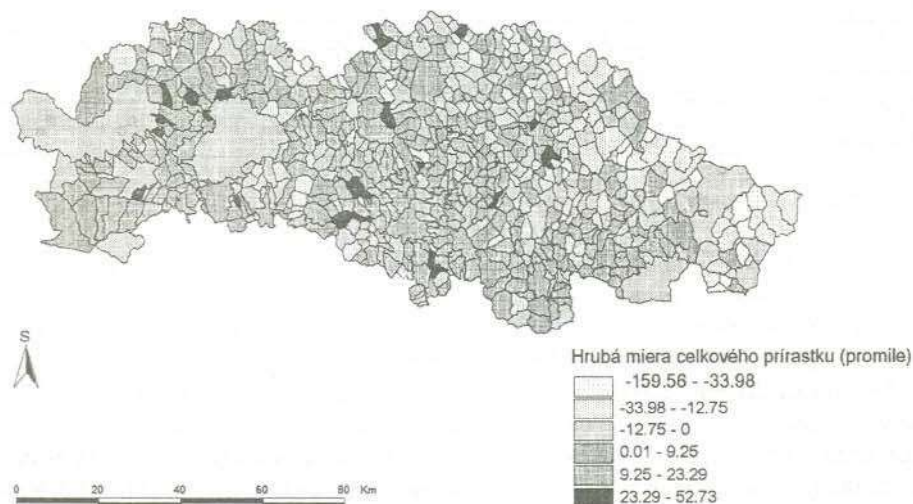
Zdroj: Štatistický úrad SR.

Vývoj celkového prírastku obyvateľstva v Prešovskom kraji bol v r. 1996-2003 nepriaznivý. Prírastok postupne klesal (tab. č. 13), pričom príčinou bol postupne klesajúci prirodzený prírastok a rastúci migračný úbytok. V r. 2004 sa zásluhou nárastu prirodzeného prírastku celkový prírastok obyvateľstva kraja zvýšil.

Priestorová diferenciácia celkového pohybu obyvateľstva v kraji je pomerne výrazná. Najväčší celkový prírastok mali okresy Kežmarok a Sabinov. Nadpriemerný prírastok zaznamenali aj okresy Stará Ľubovňa, Levoča a Vranov nad Topľou. Priemerné hodnoty prírastku mali v rámci kraja okresy Prešov a Bardejov. Podpriemerné hodnoty prírastku mali okresy Poprad, Stropkov, Svidník a Humenné. V dvoch okresoch bol zaznamenaný celkový úbytok obyvateľstva - Snina a Medzilaborce (tab. č. 6a). V r. 2004 bol najvyšší celkový prírastok obyvateľstva v okrese Kežmarok (9,14 ‰). Nasledovali okresy Sabinov (6,66 ‰), Vranov nad Topľou (5,1 ‰) a Levoča (4,35 ‰). Najväčší celkový úbytok obyvateľstva bol v r. 2004 zaznamenaný v okrese Medzilaborce (-6,84 ‰). Potom nasledovali ďalšie úbytkové okresy Snina (-3,64 ‰), Humenné (-1,52 ‰), Stropkov (-1,44 ‰), Svidník (-0,75 ‰) Poprad (-0,35 ‰).

Hrubá miera celkového prírastku obyvateľstva v obciach Prešovského kraja v r. 1996 - 2003

Autor: Alena Sediáková

Obraz o priestorovej diferenciacii celkového pohybu obyvateľstva podľa obcí v r. 1996-2003 podáva mapa č. 5. Zreteľne je viditeľné, že depopulačnou oblasťou je severovýchodný a východný okraj kraja, kým centrálna a západná časť kraja je populačne aktívna. Výnimku tvoria len obce s periférnou polohou.

Veková štruktúra obyvateľstva v r. 2001

Významným demografickým faktorom, ktorý často podmieňuje regionálne rozdiely v populačnej dynamike a na druhej strane je aj odrazom priestorovo diferencovanej populačnej dynamiky je veková štruktúra obyvateľstva. Prešovský kraj má najpriaznivejšie parametre vekovej štruktúry obyvateľstva v kontexte ostatných slovenských krajov. Index vitality tu dosahuje 1,436, kým na Slovensku bol tento ukazovateľ v sledovanom roku na úrovni 1,050. Populácia kraja teda vykazuje črty progresívneho typu. Progresívnu vekovú štruktúru má aj Žilinský (1,197) a Košický kraj (1,191). Na prechode od stacionárnej k regresívnej štruktúre boli Trnavský kraj (0,974), Banskobystrický kraj (0,963) a Trenčiansky kraj (0,956). Regresívnu vekovú štruktúru mali Nitriansky kraj (0,872) a Bratislavský kraj (0,788).

Tabuľka č. 14: Index vitality v okresoch Prešovského samosprávneho kraja v r. 2001*

okres	index vitality
Bardejov	1,399
Humenné	1,244
Kežmarok	2,096
Levoča	1,487
Medzilaborce	0,724
Poprad	1,363
Prešov	1,334
Sabinov	1,817
Snina	1,143
Stará Ľubovňa	1,802
Stropkov	1,263
Svidník	1,294
Vranov nad Topľou	1,488
PREŠOVSKÝ KRAJ	1,436

Zdroj: Štatistický úrad SR

* index vitality je podiel počtu obyvateľov v predproduktívnom veku a počtu obyvateľov v poproduktívnom veku vo vekových vymedzeniach slovenskej štatistickej praxe

Vnútná priestorová diferenciácia v Prešovskom samosprávnom kraji odráža rozdiely v populačnej dynamike. Najpriaznivejšiu vekovú štruktúru majú okresy Kežmarok, Sabinov a Stará Ľubovňa, ktoré zároveň patria aj k reprodukčne najaktívnejším. Na druhej strane najnepriaznivejšiu vekovú štruktúru má okres Medzilaborce, ktorý je zároveň reprodukčne najmenej aktívnym (tab. č. 14).

Záver

Analýza populačnej dynamiky Prešovského kraja ukázala, že v ostatných rokoch je najrýchlejšie rastúcim slovenským krajom. Rast obyvateľstva je zabezpečený prirodzeným prírastkom obyvateľstva, ktorý osciluje. Rozhodujúcim procesom je pritom oscilujúca natalita. Prešovský kraj zaznamenáva migračné straty obyvateľstva, ktoré sa postupne zvyšujú. Pri zachovaní týchto vývojových tendencií je možné očakávať prechod kraja na nulový rast.

Prešovský kraj je z hľadiska populačnej dynamiky a rozhodujúceho potenciálu v podobe vekovej štruktúry obyvateľstva vnútorne diferencovaný. Najproblémovejšou časťou kraja je jeho severovýchodná a východná časť. Tu sa postupne k migračnému prírastku začína pripájať aj prirodzený úbytok, čo má za následok urýchlenie starnutia obyvateľstva. Centrálna časť kraja s jadrom v Prešove má pomerne priaznivé vyhliadky. Je stále migračne zisková a vykazuje aj prirodzený prírastok obyvateľstva. Podobná situácia je v západnej a severozápadnej časti kraja, hoci tu sú migračné straty väčšie.

Analýza populačnej dynamiky a vekovej štruktúry obyvateľstva Prešovského kraja ukázala, že kraj patrí medzi populačne dynamické a vekovo najmladšie teritórium Slovenska. Z hľadiska udržateľného sociálno-ekonomického rozvoja je však potrebné stabilizovať obyvateľstvo v počiatočnom štádiu produktívneho segmentu jeho životného cyklu v tomto území. Nepriaznivá ekonomická situácia, prejavujúca sa nedostatočnou ponukou pracovných príležitostí vedie k emigrácii reprodukčne i ekonomicky najaktívnejších skupín

obyvateľstva do iných oblastí SR alebo do zahraničia. To má za následok urýchlenie starnutia obyvateľstva s čím sú spojené negatívne dopady na reprodukciu obyvateľstva a podnikateľské prostredie. Hlavným cieľom regionálnej politiky by preto malo byť vytváranie podmienok na rast ponuky pracovných príležitostí.

Poznámka: Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0367/03 Vývojové tendencie regionálnych komplexov východného Slovenska v období globalizácie a transformácie slovenskej spoločnosti a ich potenciál pre ďalší rozvoj (ved. projektu R. Matlovič).

Literatúra

- Demografický vývoj SR v r. 2002. Informatívna správa ŠÚ SR, www.statistics.sk.
- FILADELFIOVÁ, J., 2001, Demografický vývoj. In: Kollár, M., Mesežnikov, G. /eds./: Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti. IVO, Bratislava, s. 723-754.
- KOREC, P., 2004, Faktory podmieňujúce regionálnu diferenciáciu Slovenska. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belli, Geografické štúdie*, 12, 76-90.
- MATLOVIČ, R., 1996, Vybrané kapitoly z regionálnej geografie Slovenskej republiky. Obyvateľstvo a sídla. MC, Prešov, 83 s.
- MATLOVIČ, R., 2001, Demografický vývoj Prešova v ostatnom decéniu a jeho prognóza do r. 2015. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy XXXV, Folia Geographica* 4, PU Prešov, s. 155-175.
- MATLOVIČ, R., 2002, Geographical Aspects of Religious Diversity in Slovakia at the Beginning of the Third Millennium. *Peregrinus Cracoviensis*, 13, 35-53.
- MATLOVIČ, R., 2003, Populačná dynamika v Prešovskom samosprávnom kraji na prelome milénii v kontexte Slovenska. In: Kuzmišin, P., ed., Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja. I., Manacon, Prešov, s. 88-107.
- MATLOVIČ, R., 2005, Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu. FHPV PU, Prešov, 332 s.
- MATULNÍK, J., 1998, Pokles pôrodnosti na Slovensku. Sociologická perspektíva. FH TU Trnava, 161 s.
- MATULNÍK, J., RITOMSKÝ, A., PASTOR, K., 2003, Makrospoločenské faktory súčasného vývoja pôrodnosti na Slovensku. *Sociológia*, 35, 4, 307-332.
- MLÁDEK, J. a kol., 1998, Demogeografia Slovenska. UK Bratislava.
- MLÁDEK, J., 1998, Druhý demografický prechod a Slovensko. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, XXX., Folia Geographica*, 2, PU Prešov, 42-52.
- MLÁDEK, J., 2001, Priestorová diferencovanosť populačného vývoja Slovenska. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belli, Geografické štúdie*, 8, UMB Banská Bystrica, 41-50.
- PISCOVÁ, M., 2002, Marital and parental start and demographic behaviour in Slovakia (and in Europe) at the turn of centuries. *Sociológia*, 34, 2, 251-268.
- Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce. Správa Svetovej banky č. 22 351-SK., Spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2001, 148 s.
- SRB, V., 2002, Obyvateľstvo Slovenska 1918-1938. Infostat, Výskumné demografické centrum, Bratislava, 37 s.
- VAŇO, B. /ed./, 2000, Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999. Infostat, Bratislava, 92 s.
- VAŇO, B., 2001b, Obyvateľstvo Slovenska 1945-2000. Infostat, Výskumné demografické centrum, Bratislava, 74 s.

- VANO, B., 2001c, Demografická charakteristika rómskej populácie v SR. Infostat, Výskumné demografické centrum, Bratislava, 16 s.
- VANO, B., HAVIAROVÁ, E., 2003, Demografické trendy rómskej populácie. In: Vašečka, M., ed., Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. IVO, Bratislava, s. 475-502.

DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF THE PREŠOV REGION IN THE PERSPECTIVE OF ITS REGIONAL DEVELOPMENT

Summary

The analysis of population dynamics in the Prešov self-governing region has shown that in the recent years it has been the most rapidly growing region in Slovakia. The population is growing owing to the natural increase which is, however, slowly decreasing. Thus the decreasing natality is a determining process in that case. The Prešov Region has charted migration losses which are rising gradually. Maintaining the above mentioned evolutionary tendencies together with the average annual decrease, it is possible to expect that in the next four years the Prešov self-governing region will also lose the population.

In term of population dynamics and the age structure, the Prešov Region is internally differentiated. The north-east represents the most troublesome part of the region. Here the migration increase is successively followed by the natural decrease, what consequently leads to the acceleration of the ageing process. The central part of the region with the city of Prešov has quite favourable prospects. This part is still migration-profitable and shows the natural increase of population. Similar situation is in the western and north-western part of the region, though the migration losses are bigger.

The analysis of population dynamics and the age structure of the Prešov region has shown that this region belongs to the dynamic (by population) and the youngest (by age) Slovak territories. From the sustainable social-economic development viewpoint, however, it is necessary to stabilize the population in the initial phase of the productive segment of its life-cycle in that region.

An adverse economic situation distinguished by the insufficient job opportunities leads to the emigration of labour force and reproductive population to other areas of Slovakia and abroad. This results in the acceleration of ageing process connected with the negative impact on reproduction of population and on the entrepreneurial environment. Hence the creation of conditions for the rise of job opportunities should be the main objective of the regional politics. That is the inevitable precondition for drawing the major investment on the green field to eastern Slovakia.

Recenzovali: Doc. Ing. arch. Václav Kohlmayer, PhD.
Doc. RNDr. Robert Ištók, PhD. mim. prof. PU